مجلۀ علمی– تحقیقی تاج
Taj Academic and Research Journal

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۵/۲۷
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۷/۲۳
Print ISSN: 2664-9144

بررسی احکام فقهی مخدرات

ذبیح الله صمدی[۱]

چکیده

امروزه، گرفتاری به مخدرات و کثرت معتادان، برای جوامع یک معضل بزرگ شده‌است. دولت‌ها راهکارهای متنوعی از قبیل پخش آگاهی در مورد مضرات مخدرات، منع قانونی استفاده از آن و تعیین مجازات علیه مرتکبان استفاده کننده‌ی آن جهت مهار گسترش روزافزون آن گرفته‌اند و در این‌راستا، سرمایه‌های هنگفتی را هزینه می‌کنند. از آن جا که باورها و نگرش‌های دینی در هنجارها و ناهنجاری‌ها، نزد اکثریت مسلمانان تاثیرگذارهست، یکی از راهکارهای مؤثر در مبارزه با این پدیده‌ی زشت روش دین‌محوری است. بنابراین، تبیین دقیق نگاه دینی– فقهی درباره استفاده از مخدرات می‌تواند در پیش‌گیری و کنترل آنها مؤثر باشد. در این تحقیق که به روش توصیفی ـ تحلیلی کار شده است، این سؤال را که حکم استفاده از مخدرات از نگاه فقیهان چیست، بررسی خواهیم نمود. نتایج حاصله‌ی این تحقیق نشان میدهد که استفاده از مخدارت از نگاه فقهاء به جز در حالت تداوی، حرام بوده، گناه کبیره محسوب می‌شود و استفاده کنندهی آن مورد مجازات قرار می‌گیرد.

واژگان کلیدی: احکام، فقهی، مخدرات، معتاد، حلیت، حرمت

۱. استاد پوهنحی حقوق و علوم سیاسی مؤسسه تحصیلات عالی تاج (zabihullah.samadi4488@gmail.com)

مقدمه

گسترش مخدرات و افزایش روزافزون معتادان یکی از معضلات بزرگ جهان امروز است. این بلای خانمان‌ســوز قدرت تفکر، خلاقیت، توان، کوشش و سازندگی را از انسانها گرفته و بنیــان خانواده و اعتقــادات و باورهای دینی آنها را در معرض ازهم‌پاشــیدگی و نابودی قرار داده است. امروزه، کمتر کشــوری است که مهم‌ترین و یا یکی از عمده مشکلاتش، مسئله مصرف مخدرات نباشد و هر ساله، مبالغ هنگفتی را صرف مبارزه با آن نکند، ولی همچنان، این پدیده گسترش می یابد و تعداد مصرف‌کنندگان آن، رو به افزایش است.

بنا براین، حل معضل گسترش مخدرات از دغدغه‌های انسانی، هر انسانی شده است که نسبت به بشریت و به خصوص جامعه‌ی که در آن زندگی می کند، دلسوزی دارد و احساس مسئولیت می‌کند. حل معضل مخدرات، نیازمند مبارزه‌ی مســتمر و همه‌جانبــه است؛ بگونه‌ی که قاطبه راهکار های مشروع و امکانات به کار گرفته شود، تا جامعه از وجود مخدرات پاک گردد. از آن جا که جامعه‌ی ما بافت مذهبی دارد و مسلمانان نسبت به حلیت و حرمت تناول پدیده‌های دغه‌دغه‌مند هستند، نویسنده یکی از راهکارهای مؤثر در مبارزه با مخدرات را واکاوی حکم فقهی آن شمرده و تحقیق در این‌باره را ضرورت مبرم می داند.

مخدارت تا قرن ششم در جهان اسلام کشف ناشده بود. لذا، ائمه مجتهد و پیروان آنها تا آن‌زمان نسبت به مخدرات هیچ‌گونه بحث و صحبتی نداشته اند. اما پس از آن که کشف شد و علماء نسبت به آن آگاهی پیدا کردند، روی آن به حد کافی بحث نمودند. دیدگاه فقها درج کتب مطول فقهی و غالباً به زبان عربی بوده و استفاده از آن جز برای متخصصان حوزه فقه برای دیگران کار آسانی نیست.

به برخی کتب و مقالاتی که درباره مخدرات با گرایش فقهی نگارش یافته، دست یافتم که یا به زبان عربی است یا نویسنده‌اش ایرانی است و در بررسی مسئله، از نگاه مذاهب فقهی اهل سنت کم‌تر پرداخته است و مقاله‌ی که در زبان فارسی– دری مسئله مخدرات را از نگاه فقیهان اهل سنت واکاوی و بررسی نماید دست نیافتم.

کتابی تحت عنوان «مواد مخدر در فقه اسلامی» اثر عبدالله بن محمد بن احمد الطیار، از عربی به فارسی برگردان شده است. این کتاب حاوی مطالب مفید و فراوانی پیرامون مخدارات است؛ به گونه‌ی که می تواند در توسعه‌ی آگاهی خواننده در باره حکم مخدرات از زاویه فقه اسلامی، نقش بگذارد.

تحقیق حاضر در پاسخ به این پرسش که مخدرات از نگاه فقیهان چه حکم دارد، با روش توصیفی–تحلیلی، انجام یافته است و در آن، منابع مهم فقهی استفاده شده است.

چارچوب تحقیق چنین است که نخست مخدرات مفهوم شناسی می‌گردد و سپس، انواع و مضرت بررسی میشود و در نهایت، دیدگاه فقهاء درباره آن تبیین و در پایان نتیجه‌گیری می شود.

۲. مفهوم‌شناسی

۱.۲ مفهوم مخدرات

مخدرات جمع مخدر است. مخدر در لغت به معنی تخدیر کننده بوده و به ریشه خدر بر می گردد و خدر به معنای استتار و نهان شدن، شرب، سستی و تنبلی، سنگین شدن پلک‌ها، فقدان تمرکز و خمودگی ذهن آمده است(ابن منظور، ۱۴۱۴، ص: ۲۳۲).

مشاهده معتادان به مخدرات نشان می دهد که تمامی این معانی به نوعی در وی پدیدار می شود؛ بگونه‌ای که عقل وی از صحنه فعالیت نهان، خودش از صحنه اجتماع غایب میشود، سستی و تنبلی بر وی مسلط می گردد، غالباً، خواب‌آلوده است، تمرکز و هوشیاری را از دست می‌دهد و به آسانی مرتکب بادگساری می گردد؛ اگرچه پیشا اعتیاد از آن پرهیز می‌کرده باشد.

مخدرات در اصطلاح عبارت از ماده‌ی است که، در انسان و حیوان، به درجات متفاوت موجب فقدان خودآگاهی می شود. مانند: بنگ، حشیش، افیون(وزارت الاوقاف و الشئون الاسلامیة ،۱۴۰۸، ص:۲۱).

دکتر عبدالله بن محمد بن احمد الطیار پس ذکر و تحلیل تعاریف مخدرات از دیدگاه فقها، در تعریف مخدرات گفته است:

هر ماده‌ی خام یا ساخته شده که بیدارکننده یا آرامبخش باشد و بدون غرض طبی بکار گرفته شده موجب اعتیاد گردد و به دنبال آن ضرر جسمی، اجتماعی و اخلاقی پدید آید، مخدر نامیده میشود(احمد الطیار، بی تا، ص:۲۲).

از تعاریف مخدرات بر می‌آید که تعریف فقهی مخدرات بر معانی لغوی آن بنایافته است و با آن هماهنگ است؛ به خصوص بر معانی ستر و خمودگی ذهن چون مخدرات عقل را نهان و دچار سستی و کسالت می سازد.

۳. اقسام مخدرات

مخدرات دسته بندی های گوگون شده است. جهت پرهیز از اطاله بحث، این جا دو تا از آن دسته بندی ها را ذکر می کنیم؛ اولی را جهت آشنایی بیشتر خوانند به مخدارت و دومی را جهت تسهیل توضیح موضوع:

۱.۳ اقسام مخدرات از نظر روش تولید

مخدرات از نظر روش تولید به چند قسم منقسم می گردد:

۱. طبیعی؛ این نوع مخدرات از نباتات استخراج می گردند. مانند: حشیش، افیون و ...
۲. مخدرات مصنوعی؛ این نوع مخدرات از مخدرات طبیعی درآورده می‌شود و سپس، بر آن‌ها عملیات کیمیاوی اجرا می‌شود که آن‌ها را متفاوت می‌سازد. مانند: مورافین، هیرویین و ...
۳. مخدرات ساختگی. این نوع، از ترکیب برخی عناصر کیمیاوی ساخته می‌شود. مانند: مواد خواب آور، مواد بیدارکننده، مواد آرامبخش و توهم‌زا(مسعود الزیر، ۲۰۲۰ ، ص: ۵).

۲.۳ اقسام مخدرات از حیث سیلان و عدم سیلان

فقها مخدرات را از حیث سیلان و عدم سیلان به دو قسم منقسم و سپس، حکم آن ها را مورد بررسی قرار داده‌اند:

۱. مخدارت جامد مانند بنگ، افیون و ...
۲. مخدارت مایع مانند شراب و ملحقات آن(زحیلی، ۱۴۳۳، ص ۲۵۵).

۴. پیامدهای زیان‌بـار اعتیاد به مخدرات

دانشمندان به آسیب‌بار بودن مخدرات متفق اند؛ بگونه ای هــرگاه از علمای دینی و پزشــکی، اخلاقی، جامعه-شناسان و اقتصاددانان و ... در این‌باره بپرسیم جواب همه آنها یک چیز بیش نخواهد بود: از مخدرات نباید استفاده کرد، چون زیان آن قطعی است(عظیمی، ۱۳۹۳ص: ۶۷).

متخصصان رشته‌های مختلف علمی در مورد مضرات مخدرات مطالب زیادی ذکر کرده اند و با رعایت اختصار به چند نمونه از آن اشاره می‌کنیم:

۱.۴ ضررهای دینی مخدرات

مخدرات از هر جهت برای دین ضرر دارند؛ زیرا وقت را ضایع و عقل را از بین می‌برند. و هرگاه انسان وقت و عقلش را از دست بدهد، نمی‌تواند تکالیف و وظایفی دینی را انجام دهد.

۲.۴ ضررهای بهداشتی مخدرات

اعتیاد به مخدرات موجب بیماری‌های فروانی از جمله: اختلال گلبول‌های سفید خون، التهاب شراین قلب، سوزش جگر، اختلال نظم کار قلب، سوزش ریه، التهاب مجاری ادرار ، پدیدآمدن بواسیر در مقعد ، التهاب لوزالمعده و غیره می شود.

۳.۴ ضررهای اجتماعی مخدرات

ضررهای اجتماعی مصرف مخدرات بیش‌ترین و واضح‌ترین ضررها به حساب می‌آیند و برخی آن‌ها قرار ذیل است:

- نیروی انسانی جامعه از افراد سالم جامعه شکل می گیرد و هرگاه در جامعه ای معتادان زیاد شوند، نیروی آن نابود می‌شود؛
- افراد معتاد برای به دست‌آوردن مواد به آسانی مرتکب جرم و جنایات می‌شوند؛
- استعمال مخدرات منجر به این می‌شود که فرزندان ضعیف البنیه و گاهی ناقص‌الخلقهٔ به دنیا بیایند، زیرا والدین در اثر استعمال مخدرات به ضعف جنسی مبتلا گشته اند و ضعف اسپرماتوزوئید در منی، بر جنین در شکم مادر منعکس می‌شود؛
- در خانواده هایی که والدین مواد مخدر استعمال می‌کنند، وقوع طلاق و از هم‌پاشیدگی خانواده به کثرت اتفاق می‌افتد، زیرا بسا زوجه ادامه زندگی با زوج معتاد را صلاح نمی‌داند و مطالبهٔ طلاق می‌کند و یا زوج ادامه زندگی با زوجه معتاد را صلاح نمی‌داند و اقدام به طلاق می‌کند؛
- خانواده‌هایی که در آن‌ها مخدرات گسترش یابد ضعیف می‌شوند، لگام گیسختگی و اختلافات بر آن حکم‌فرما می‌گردد و در این صورت، نمی‌توانند در ساختار جامعه نقش مثبت داشته باشند؛
- معتاد به مواد مخدر سربار جامعه می گردد.

۴.۴ ضررهای اقتصادی تناول مخدرات

اعتیاد به مخدرات منجر به زیان‌های زیادی اقتصاد می‌شود از جمله:

- افراد معتاد نمی‌توانند در پیشرفت و رشد اقتصادی جامعه سهیم شوند؛

- معالجه معتادان به مخدرات نیاز به بیمارستان‌های جسمی و روانی بسیاری دارد و این، هزینه‌ی سنگینی بر دوش دولت می‌گذارد؛
- هرگاه اعتیاد به مواد مخدر در میان یک ملت ترویج یابد، نیروی کار آن جامعه به تحلیل می‌رود و دولت مجبور می‌گردد که از خارج کارگر وارد نماید و این، در اقتصاد کشور اثر منفی می‌گذارد.
- قیمت مخدرات خیلی در سطح بالاست. بنابراین، معتادان برای به دست‌آوردن آن، ثروت هنگفتی صرف می‌کنند.

۵.۴ ضررهای سیاسی مخدرات

چه بسا اوقات کشورهای اَبرقدرت دست به توزیع و پخش مخدرات در کشورهای کوچک می‌زنند، تا استعمار و سرکوب‌کردن آنها آسان بشود و آنها را به‌گونه‌ای بار آورند که بدون زحمت و کار برد سلاح، تسلیم شوند.

۶.۴ ضررهای امنیتی مخدرات

معتاد در اکثر اوقات تنبل و از کارافتاده و بی‌احساس مسئولیت است. همچنان، از نظر دیانت ضعیف و معتوه‌العقل است و کسی که دارای چنین وضعی باشد، انگیزه و دعوای جرم و جنایت نزد او بسیار خواهد شد. تحقیقاتی که بر بعضی از معتادان انجام گرفته، ثابت کرده است که اعتیاد و ارتکاب جرم باهم مناسبت و ارتباط تنگاتنگی دارند(احمد الطیار، بی تا، ص: ۶۵-۸۳).

۷.۴ ضررهای روانی مواد مخدر

صرف مخدرات آثار و تبعات ناخوشایند و نامطلوبی از لحاظ روحی و روانی دارد. بارزترین پیامدهای آن عبارتند از: کندذهنی، ضعف اعصاب، افسردگی، ضعف در تصمیم‌گیری، تردید و دودلی، ذلت و خواری مستمر است(اصغری، ۱۳۹۳،ص: ۶۷).

۵. احکام مخدرات در فقه اسلامی

اینک احکام استفاده از مخدرات از جوانب ذیل بررسی می گردد:

۱.۵ حکم مخدرات از نظر نجاست و طهارت

از بررسی دیدگاه فقیهان درباره‌ی نجاسات جامد و مایع برمی‌آید که به اتفاق آن‌ها، مخدرات مایع نجس و مخدرات جامد میان جمهور و بعضاً محل اختلاف واقع شده است.

- در الموسوعة الفقیة الکویتة آمده است: مخدرات جامد نزد جمهور فقها طاهر است؛ اگر چه به قصد خوردن، ذوب کرده شود و حکم نجاست مسکرات، مخصوص مسکرات مائع، مانند شراب و ملحقات آن است(وزارت الاوقاف و الشئون الاسلامیة. ۱۴۰۸. ص:۲۵).
- همچنان در کتاب **الموسوعة الفقه الاسلامی و القضایا المعاصرة** آمده است: .... و اما مخدرات از قبیل افیون، و حشیش طاهر است چون که جامد است(زحیلی، وهبة. ۱۴۳۳. ص: ۲۵۵).
- برخی فقهای حنبلی مخدرات جامد را نیز نجس دانسته اند(وزارت الاوقاف و الشئون الاسلامیة. ۱۴۰۸. ص: ۳۶).

نکته: بر اساس نظر جمهور ازاله‌ی مخدارت جامد از بدن، لباس مکان و... در عباداتی که صحت آن‌ها مبتنی بر طهارت است، پیش‌شرط نیست(وزارت الاوقاف و الشئون الاسلامیۀ. ۱۴۰۸.ص: ۹۳).

۲.۵ حکم خوردن و نوشیدن مخدرات

از بررسی منابع فقهی بر می‌آید که فقهایی که مخدرات در زمان و مکان آن‌ها شناخته شده بوده، فتوا به حرمت آن داده‌اند:

- جمهور فقهای حنفیه، شافعیه، مالکیه و حنابله به حرمت تناول مخدرات حکم کرده‌اند؛ خواه جامد باشد خواه مایع(مسعود، الزیر، ۲۰۲۰، ص:۸). جمهور فقها بر حرمت تناول مخدارتی را که عقل را پوشاند، نظر داده اند؛ اگر به شدت طرب انگیز نباشد(وزارت الاوقاف و الشئون الاسلامیۀ.۱۴۰۸.ص: ۳۴).
- تناول مخدرات که در واقع ام‌الخبایث و سر چشمه شر است، از گناهان کبیره است(زحیلی، وهبۀ، ۱۴۳۳، ص: ۷۱۳). از آن جا که ضرر مخدارت حتمی است، تمامی انواع آن در حکم حرمت مشترک اند؛ به جز در حالت ضرورت مثل تداوی و ...(زحیلی، وهبه، ۱۴۳۳ ص:۱۲۰).
- علامه ابن عابدین میگوید: «... خوردن بنگ و حشیش حرام است، زیرا آنچه در عقل خلل آورد حلال نمی‌باشد(ابن عابدین، احمد امین.۱۴۲۳.ص .۴۵۷).
- امام یوسف قرضاوی رح می‌گوید: تمام علمای اسلام که این مواد خطرناک (مواد تریاک و حشیش) در زمان آن‌ها وجود داشته به حرام بودن آن‌ها فتوا داده اند و اجماع علما بر حرام بودن آنهاست(قرضاوی، بی تا، ص ۱۰۵).
- مفتی دیار مصر شیخ عبدالمجید سلیم در پاسخ به سؤالی که پیش آمده، می‌فرماید: « بدون شک و تردید این مخدرات حرام هستند، زیرا منجر به ضررهای جسمی و مفاسد زیادی می‌باشند؛ عقل را از بین می‌برند و بدن را ویران می‌کنند و ضرر و مفاسد دیگری نیز به دنبال دارند. امکان ندارد شرع مقدس اسلام به استعمال چنین چیزی اجازه بدهد، در صورتی که چیزهای کم ضررتر را حرام میگوید»(سابق، سید، ۲۰۰۴، ص۵۳۳).

۳.۵ حکم خرید و فروش، زراعت، استخراج ، نگهداری و انتقال مخدرات

از آنجا که در شریعت اسلام وسایل در حکم مقاصد است و هر چیزی که مؤدی به حرام گردد، حرام است، تهیه و ترویج و نگهداری و قاچاق و سود آن حرام است.

ابن عابدین می‌فرماید: «... از ابن نجیم در باره فروختن حشیش سؤال شد که آیا جایز است؟ در پاسخ نوشت که جایز نیست. مرادش از عدم جواز این است که حلال نیست(ابن عابدین، احمد امین. ۱۴۲۳. ص:۴۵۴).

زراعت مخدرات، استخراج ، نگهداری و انتقال آن از یک جای به جای دیگر، حرام است. زیرا هر چیزی که مؤدی به حرام شود، حرام است و از طرف دیگر زراعت، استخراج و نگهداری و انتقال مخدارت نمایانگر رضایت شخص ارتکاب حرام بوده، سبب معصیت، و مساعدت به معتادان است. بناء تاجر مخدرات، قاچاق‌بر آن، و هرکسی که در تهیه و ایجاد آن کمک کند، مرتکب گناه بزرگ و حرام و منکر شدید می‌شود(زحیلی،۱۴۳۳، ص: ۱۲۵).

سودی که تجار و کارگران مخدرات فراچنگ می‌آروند حرام است زیرا پیامبر (ص) فرموده است: إن الله اذا حرم شیئا حرم ثمنه یعنی (چیزی را حرام کند، ثمن آن را نیز حرام کرده است(دار قطنی، علی ۱۴۸۱، ص ۲۸۱۵).

۴.۵ مجازات کشت، تهیه، قاچاق، و خوردن و نوشیدن مخدرات

یکی از سؤالات قابل طرح، اینست که با توجه به گستردگی مضرات ناشی از مخدرات و حکم حرمت که از نگاه فقهیان به آن رفته است، مجازات کشت، تهیه، قاچاق، و خوردن و نوشیدن مخدرات چیست؟ همان حد شرب خمر است، یا اینکه باید طبق صلاحدید حاکم شرع، با توجه به مصلحت جامعه تعزیر در نظر گرفته شود؟ در این مبحث از تحقیق، آراء و دیدگاه‌های فقها در خصوص این موضوع، به طور مختصر بررسی میشود.

نزد جمهور فقهاء کشت، تهیه، قاچاق، و خوردن و نوشیدن مخدرات جزای تعزیری دارد. هر گاه کسی بدون عذر مرتکب این امور شود، قاضی می تواند جزای مناسبی از میان مجازات توبیخ، و ضرب و حبس و تشهیر و و جریمه نقدی بر وی تطبیق نماید.

فقهای حنفی در مجازات تعزیر حکم به قتل را هم اگر قاضی مناسب ببیند، مجاز دانسته اند. و این دیدگاه فقهای حنفی می تواند بر فتوای برخی علمای معاصر که فتوا به اعدام قاچاقبران مخدرات داده اند، مبنا قرار گیرد.

شافعیه به این نظر اند که هر گاه مخدرات جوش داده شود در حدی کف نماید، ملحق به شراب گشته و حد شراب بر آن جاری می‌گردد(زحیلی، وهبهٔ. ۱۴۳۳. ص:۱۲۶).

از بررسی این دیدگاه ها بر می آید که طبق نظر جمهور فقها مجازات ترویج کننده، تهیه کننده، فروشنده و مصرف کننده مخدرات مجازات تعزیری است و در این میان شافعیه در صورتی مخدارات در اثر جوش‌دادن ملحق به شراب گردد، در مجازات نیز به شراب ملحق کرده اند.

۶. دلایل حرمت مخدرات

۱.۶ اصل حرمت ضرر

یکی از دلایلی که فقها به اساس آن، به حرمت تناول مخدرات فتوا داده اند، اضرار آن است. در اسلام هر چیزی که دارای ضرر و زیان باشد، خوردن و نوشیدن آن حرام است. چنانچه در حدیث شریف نبوی آمده است: (لاضرر و لا ضرار فی الاسلام: ضرر به خود و دیگران رساندن در اسلام جایز نیست). این حدیث، یک قاعده کلی و ثابت در شریعت است. بر اساس آن بر مسلمان حرام است که غذا و نوشیدنی را مصرف نماید که باعث نابودی دیر یا زود وی می‌گردد(قرضاوی، یوسف، بی تا، ص: ۱۰۵).

۲.۶ اصل حرمت هر چیز مسکر و فتور آور

ابو داود از از ام سلمه روایت کرده است: «نهی رسول الله (ص) عن کل مسکر و مفتر» یعنی رسول الله (ص) از هر چیز مستی آور و سستی آور نهی کرد(ابن حنبل، احمد، ۱۳۷۳. ص:۲۷۳). این حدیث دال بر تحریم مخدرات است. ابن حجر عسقلانی میگوید: این حدیث شامل حشیش و غیره می‌باشد(عسقلانی، ابن حجر.بی تا. ص:۳۸).

۳.۶ اصل حرمت لغو و بیهودگی

در قرآن کریم در در باره‌ی نکوهش و حرمت لغو و بیهوگی آمده است: وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَاماً. فرقان/ ۷۲

ترجمه: و (بندگان خدای رحمان) کسانی اند که بر باطل گواهی نمی‌دهند، و هنگامی که کارهای یاوه و سخنان پوچی را ببینند و بشنوند، بزرگوارانه (از شرکت در بیهوده‌کاری و یاوه‌سرائی کناره‌گیری می‌کنند و از آنها) می‌گذرند.

لغو عملی است که از فایده عقلایی خالی باشد و تناول مخدرات نه تنها فایده ندارد بلکه منبع آسیب و زیان است و از سوی دیگر خوردن و نوشیدن آن معتاد را دچار لغو و بیهوده گویی و بیهوده کاری می نماید. بناء استعمال مخدرات از مصادق لغو بیهودگی بوده و حرام است(موحدی راد، جیرکلی، ۱۴۰۱، ص: ۳۵).

۴.۶ اصل حرمت اسراف و تبذیر

مسلمانان با نص صریح قرآن از اسراف و تبذیر نهی شده اند:

«وكُلُواْ وَاشْرَبُواْ وَلاَ تُسْرِفُواْ إِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ» (اعراف/۳۱) ترجمه: و بخورید و بنوشید ولی اسراف و زیاده‌روی مکنید که خداوند مسرفان و زیاده‌روی کنندگان را دوست نمی‌دارد. «وَلاَ تُبَذِّرْ تَبْذِيراً » / اسرء/۳۷) ترجمه: و به هیچ وجه باد دستی مکن.

به اساس این آیات اسراف و تبذیر امر ناپسند منهی عنه است و از جمله مصادق آن، صرف مال در راه تولید، تحصیل و استعمال مواد مخدر می‌باشد. بناء، تناول پدیده محرمات حرام است.(همان، ص ۳۴)

۵.۶ حکم مخدرات مشمول حکم شراب

بسیاری از علما هر چیزی را که عقل را از بین ببرد، از مصادیق خمر می‌شمارند؛ چنانچه عمر رض می‌گوید: «الخمر ما خامر العقل: هر چیزی که عقل را از بین ببرد خمر نام دارد».

یوسف قرضاوی می‌گوید: هر چیزی که باعث از بین بردن عقل شود و آن را سست نماید، خمر نام دارد و خمر هم به اساس آیات قرآن و احادیث پیامبر ص تا روز قیامت حرام گشته است(قرضاوی، بی تا، ۱۰۴). بناء، نصوصی که دال بر حرمت خمر هستند از طریق قیاس بر مخدرات قابل انطباق اند چون در نهان‌ساختن و از بین‌بردن عقل با خمر اشتراک دارند.

خداوندج درباره حرمت خمر می‌فرماید: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالأَنصَابُ وَالأَزْلاَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ . إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَن يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاء فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَن ذِكْرِ اللّهِ وَعَنِ الصَّلاَةِ فَهَلْ أَنتُم مُّنتَهُونَ [مائده/ ۹۰-۹۱]

ترجمه : ای مؤمنان ! میخوارگی و قماربازی و بتان (سنگیی که در کنار آنها قربانی می‌کنید) و تیرها (و سنگها و اوراقی که برای بخت‌آزمائی و غیبگوئی به کار می‌برید ، همه و همه از لحاظ معنوی) پلیدند و (ناشی از تزیین و تلقین) عمل شیطان می‌باشند. پس از (این کارهای) پلید دوری کنید تا این که رستگار شوید. اهریمن می‌خواهد از طریق میخوارگی و قماربازی در میان شما دشمنانگی و کینه‌توزی ایجاد کند و شما را از یاد خدا و خواندن نماز باز دارد. پس آیا (از این دو چیزی که پلیدند، و دشمنانگی و کینه‌توزی می‌پراکنند، و بندگان را از

یاد خدا غافل می‌کنند، و ایشان را از همه عبادات، به ویژه نماز که مهم‌ترین آنها است، باز می‌دارند) دست می‌کشید و بس می‌کنید. ؟!

پس با مفهومی که از خمر ارایه شد، مخدرات مشمول خمر بوده، بر اساس این آیت در عداد محرمات قرار می گیرد.

۷. نتیجه‌گیری

بر اساس آنچه تا اینحال گفته آمدیم، به نتایج ذیل دست می‌یابیم:

- هر ماده‌ی که سبب تخدیر عقل گردد، مشمول مخدرات قرار می گیرد؛
- برخی مخدرات از طبیعت به دست می آیند و برخی از ترکیبات کمیاوی ساخته می شوند؛خورد و نوش مخدرات خواه طبیعی باشند خواه مصنوعی و ساختگی، بر روح و جسم فرد معتاد آسیبار بوده، موجب بیماری وی می‌گردد و از طریق فرد معتاد به جامعه اضرار امنیتی و اقتصادی و سیاسی وارد می سازد؛
- خورد و نوش، خرید و فروش، استخراج و قاچاق مخدرات از نظر فقیهان حرام است؛ جز به قصد تداوی.
- اصولی که فقهاء بر اساس آن فتوا بر حرمت مخدرات داده اند، عبارت از اصل حرمت لغو، اصل حرمت تبذیر و اسراف، اصل حرمت ضرر و اصل حرمت مسکرات و اشیای فتور آور است.
- برخی فقها علاوه بر دلایل فوق، به اساس اشتراک مخدرات با شراب در پوشاندن عقل، مخدرات را به شراب قیاس نموده و آیات دال بر حرمت خمر را بر مخدرات قابل انطباق دانسته اند.
- از نظر جمهور فقها مجازات تناول کننده مخدرات ، تعزیری است.

۸. پیشنهادات

- برنامه‌هایی از طریق معارف جهت بیان مضرات صحی و حکم دینی مخدرات برای دانش آموزان مکاتب به طور سالانه دایر گردد و علاوه از این، حرمت دینی و آسیب‌های طبی مخدرات درج سطوح مختلف کتب درسی معارف گردد، تا نسل نو از همان کودکی و نوجوانی باورمند به مضرات و حرمت، آن بارآیند؛
- واعظان و مبلغان دینی همواره در منابر و گردهم‌آیی مردم در باره خطرات و حرمت مخدرات سخن بگویند، چون تذکرات دینی در جامعه دینی نقش به سزا دارد؛
- رسایل و کتب در باره مضرات و نگاه دینی به مخدرات از طرف دولت ها چاپ و تکثیر گردد؛
- اشتغال‌زایی گردد، تا بیکاری که منبع افسردگی و زمینه‌ساز بیهوده‌گری است، موجب رو آوردن افراد به مخدرات نگردد.

۹. منابع

۱. قرآن کریم
۲. ابن حنبل، احمد،(۱۳۷۳) «مسند امام احمد»ج ،۴ . چ، ۴. مصر: دارالمعارف
۳. ابن عابدین، محمد امین، ۱۴۲۳. رد المختار، ج ۶ . ریاض: دار عالم الکتب

۴. ابن منظور، محمد بن مکرم.(۱۴۱۴). «لسان العرب». ج. ۵. چ ۳. بیروت: دارالطباعۀ.
۵. اصغری، مسعود، عظیمی، حبیب الله . (۱۳۹۳). « «بررسی حکم شرعی استعمال مواد مسکر و روان گردان از دیدگاه فقهای مذاهب اسلامی». ایران:» مطالعات تقریبی مذاهب اسلامی، ۳۷.شما ره ۳۷، ص:۲۲-۷۷
۶. بررسی احکام مواد مخدّر در منابع شرعی» ایران: مجله فقه و تاریخ تمدن. ۲. ۳۲-۴۱
۷. دارقطنی، علی بن عمر(۱۴۱۸) سنن دارقطعنی، ج۱ قاهر، دارالفکر
۸. دهخدا، ذیل واژه تناول
۹. زحیلی، وهبۀ.(۱۴۳۳) «الموسوعۀ الفقه الإسلامی و القضایا المعاصرۀ» ج ۱ و ۶. چ۳. دمشق: دارالفکر
۱۰. سابق، سید(۲۰۰۴). فقه السنۀ. ج ،۲ ، چ، اول، قاهره: دارالفتح
۱۱. عبدالله بن محمد بن احمد الطیار(بی تا) ««مواد مخدر در فقه اسلام».» ترجمه محمد یوسف حسین پور، سایت کتابخانه عقیده، www.aqeedeh.com
۱۲. عسقلانی، ابن حجر. (بی تا) فتح الباری.ج . ۱۰. مصر: مکتبۀ السلفیه
۱۳. قرضاوی، یوسف.(بی تا) حلال و حرام. ترجمه ابوبکر حسن زاده. پشاور: مکتبه علم و فرهنگ
۱۴. مسعودالزیر، انیس سعد.(۲۰۲۰) «آفة المخدرات وصلتها بالخمر وآثارها علی المجتمع الإسلامی و سبُل علاجها» . بی جا. مجلۀ الادب، ۲۷. ۱-۲۲
۱۵. موحدی راد، علی، امیر زاده، جیرکلی،منصور (۱۴۰۱) «۱ ابن منظور: محمد بن مکرم بن علی أبو الفضل جمال الدین الأنصاری الرویفعی (توفی۷۱۱: ،)ه لسان العرب، الناشر: دار صادر للطباعۀ والنشر/ بیروت، الطبعۀ الثالثۀ، ۱۴۱۴ / ۴ج، ه ص ،۲۳۲ .)
۱۶. وزارت الاوقاف و الشئون الاسلامیۀ (۱۴۰۸) «التخدیر» و «الطهارۀ»«الموسوعۀ الفقیۀ» . . ج ۱۱و ۲۹. چ ۳. کویت: ذات السلاسل